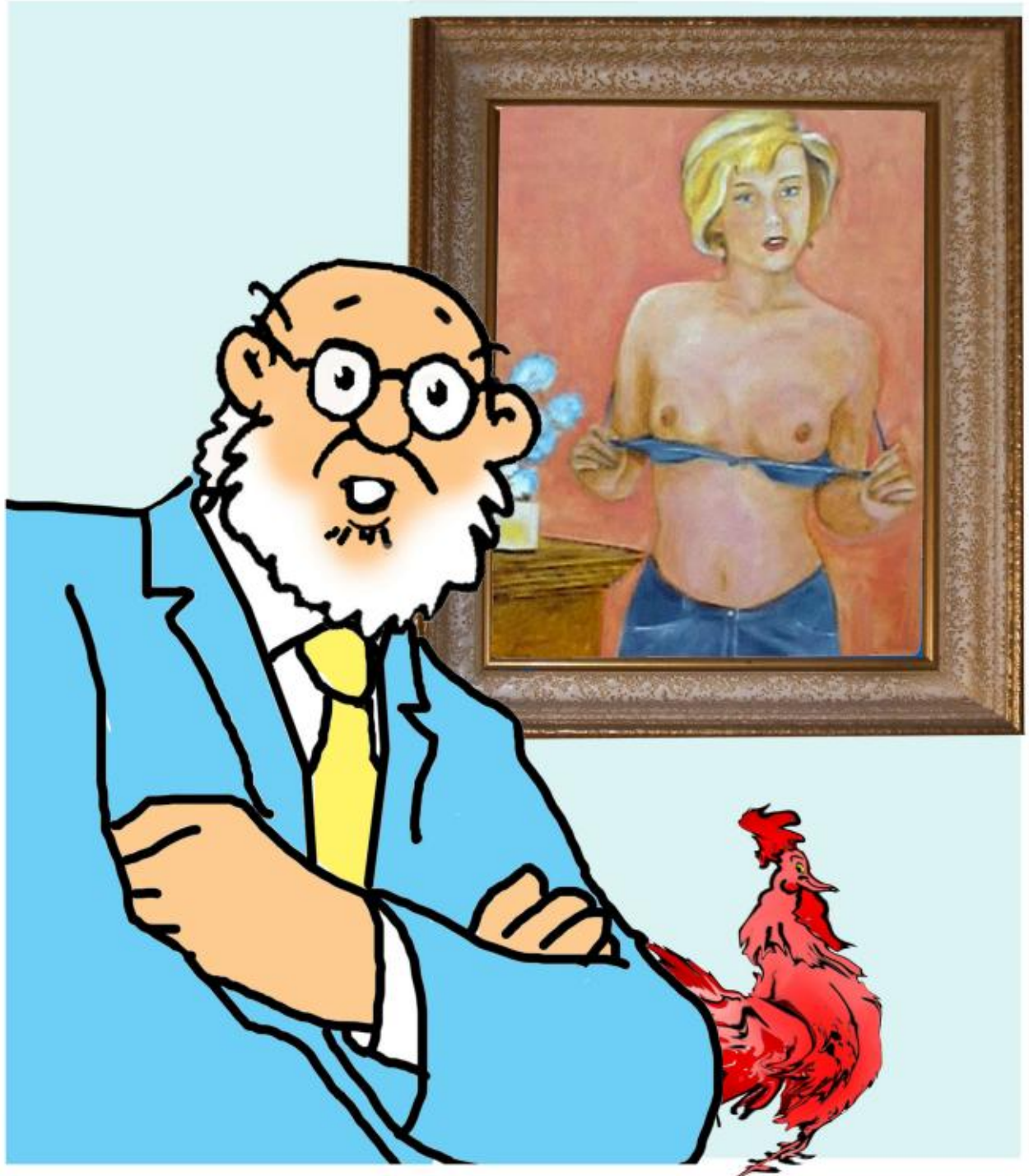

ESTE 2012 * L° 62

Li Rantoele

*Gazete di prôze nén racontrece ki rexhe tos les troes moes,
publiyeye pal "RANTOELE", soce nén recwârlante (a.s.b.l.)
avou l' aspalaedje del Kiminålté Walonreye-Brussele*

Mwaisse sicrijheu : L. Mahin - Dessins : Djozé

Eplaidêu responsåve : Pire Otjåcques

19, rûe d' la Hasse, 6840 Li Tchesteau - Bureau de dépôt : 6840-Neufchâteau

Pris : 3 uros å limero ; abounmint po èn an : 12 uros (20 po l' etrindjir)

å conte 068-2204305-07 (IBAN BE74 0682 2043 0507)

Li mot « rantoele »

Li mot « **rantoele** », c' est dandjreus on riscôpaedje [mécoupure] do shuvion [suite de mots] « l'arantoele » (l'araegneye, l'arinclin). On l' dijheut purade so l'Ârdene, el Province do Lussimbork, la k' i s' prononciye *ranteûle, ranteûye, rantûye, rantûle, rantôye, rantoûye, rantoûle, rantwèle, rantwâye, rantwaye, rantwale*, evnd. (ALW 9).

Li Rantoele-soce

Li Rantoele-soce, c' est ene Soce Nén Recwârlante (S.N.R., a.s.b.l.) k' a stî metowe so pîs e 1996 pa Tiri Dumont, Lorint Hendschel, Lucyin Mahin, Pire Otjacques & Stefane Quertinmont.

Po pus di racsegnes, alez sol Wikipedia walon, et potchî a « Li_Rantoele_(soce) ».

Li Rantoele-gazete

Li Rantoele-gazete eplaidê a pus sovint des ârtikes e **rfondou walon** (orthographe wallonne unifiée). Pacô, nos wårdans, e clintcheyès letes, sacwants mots des accints do payis.

Mins brâmint des tecses k' on nos a-st evoyî e-n on walon coinrece [régiolecte] ont stou eplaidîs, come li scrijheu(se) les a-st ortografyî, sol waibe « li walon d' emon nozôtes » <http://walon.cultureforum.net/>

Responsâvistê

Les scrijheu(se)s sont responsâves di çou k' i (ele) sicrijhnut, et les dessineus di çou k' i croyelnut.

Aspougneu

Pol deujhinme côp, li Rantoele a stî toirtcheye avou l' programe d' eplaidaedje « Scribus 1.4.0 » so sistinme d' operance Linux (openSUSE). Grâce co 13 côps a Djan Cayron ki nos a scolé so cist aspougneu la.

Abondroets

Les scrijhaedjes del Rantoele polèt esse riprins tot marcant bèn l' sourdant.

Les textes publiés dans « Li Rantoele » peuvent être repris en citant la source.

Et n' rovyîz nén ki :

xh se prononce généralement **ch** et **jh** se prononce **j** (les 2 se prononcent **h** a Liège); **ea** se prononce **ia** ou **ê** (fr. eau); **én** se prononce généralement **in** (**én** ou **é** a Charleroi); **ae** se prononce généralement **a** (**è** à Liège, **â** à Charleroi dans le suffixe -âdje), **oe** se prononce généralement **wè** (**eû** à Liège, mais aussi **è**, **û**, **ë**, **wa**, **où**, **wè**, etc.), **sch** se prononce **sk** ou **ch** (mais **h** à Liège); **oi** se prononce **wa** à Namur, **wè** à Liège, **ôn** à Charleroi et **où** à Nivelles, **â** se prononce **au** à Namur, **â** en Haute-Ardenne, et variablement **au**, **â**, ou **a** à Charleroi; **ô** se prononce nasalisé en Ardenne et à l'Est du Brabant (presque **on**), et **où** à Nivelles; **sh** se prononce **ss** à l'Est et **ch** à l'Ouest; **oen** se prononce souvent **on** à l'Est et **win** à l'Ouest.

Les linguistes appellent ces lettres des **diasystèmes** ou **archigraphèmes**. E walon, on dit **betchfessîs scrijhas**, (do viebe « betchfessî », *placer tête-bêche*).

En wallon unifié, tous les E internes se prononcent **è**; remantchî = **rèmantchî**; soce nén **rècwârlante**.

La lettre **é** ne s'écrit que si elle représente un phonème du walon (ceréjhe, tuzé). Mais pas si elle provient d'un calque du français prezinter, republike (lire è).

LI RANTOELE

Di traze a catoize

Noveas lives e walon

So les trîs des Goletes, on roman da Emile Gilliard, saetchî a 50 egzimplaires limerotés et sinés. Po l' aveur, s' end a co, atôtchîz li scrijheu à 04 229 32 67. End a eto a vinde « mon Adriyinne » (livreye « à vî cwârtî »), rowe del Croes, 30 a Nameur.

V 51, ene ramexhnêye d' arimeas da David André, sol monde di l' éndjolieke, les waibe-bloks, les rantoeles di soçnaedje, evnd.

Spites di m' cour, ramexhnêye d' arimés k' Emile Lempereur sicrijha diviè 1935-1940, mins ki n' avént mây sitî eplaidîs.

Po ces 2 lives la, atôtchîz todi El Mâjhon des Walons elmojodeswalons@skynet.be

Èn Ârdinwès foû di s' payis, otobiografeye da Arthur Schmitz. Li prumî live (saze ans e 1940) so l' egzôde di 1940; li deujhinme live so 10 ans à Congo bedje (1950-1960). 18 € tchaeke, 30 € po les deus à conte BE78 0682 1708 2286 do Muzêye do Pârlaedje e l' Ârdene, + 5 € po l' evoyaedje. Racsegnes: Djowel Tiri: 0479 220 381 & museedelaparole@gmail.com

Li tôme 17 di l' ALW (Atlasse des Lingaedjes del Walonreye), sol famille et les rapoirts sociâs; 120 € divant l' 30 di djun; 150 € après. Racsegnes: ebaiwir@ulg.ac.be

Bates

Bouisse di creyâcion d' on live po ls efants ki serè l' limero 3 del coleccion « Bablutes », atuzlé sol viye cogne (l° 1 & 2) ou nén. Po bèn fé, divreut gn aveur on scrijheu e walon (picârd...) et on dessineu d' mestî. Li bate est adjinçnêye på Ministere del Culteure (siervice des lingaedjes do payis et siervice des lives pol djonnesse). Li pordjet wangnant ricuvrè 3000 €. Li deujhinme eyet l' troejhinme des pris di rconso-laedje di 250€.

Les pordjets doevnut rintrer divant l' 10 di setimbe. Racsegnes: nadine.vanwelkenhuyzen@cfwb.be

Po ratakèr

Li « Rantoele » a l' eternâcionâ

El mârdi 30 di mâss, a l' escole di walon d Bive, el Lucyin Mahin èm bistoke do limero 51 del gazete « Li Rantoele ». Cwè ki dj voe e l' pådje 8 ? Èn ârtike so Shabkar Tsog Drug Rangdrol, on Tibetin des trevéns do 18inme, 19inme siekes.

Sifwait ! Ça egzistêye dins « Li Rantoele ». Vos ploz verifyî.

Co pus sbarant ! El londmwin à swer, nos estans raploûs a on club di lijheus al Mediateke di Tchârluveye [Charleville-Mézières], e l' France, don.

L' invité : Jangbou (a vuzer « Tchangbou »), on powete tibetin.

Binetindou, les schoûteus èn

comprendént nén l' tibetin. Et nosse binamé Tibetin èn comprindeut nén les Francès. Çou ki fwait k' i gn aveut ene tradujheuse amerikinne câzant tibetin ki nos esplikéve e francès.

Al fén del seyance, dj' a dné à powete ey al ratourneuse ene fotocopeye do papî del Rantoele.

Sorprijhe des deus !

Mins ça fwait k' i gn a à moens on

Tibetin k' est à corant ki l' langue walone egzistêye, minme s' i n' î comprind kendal.

N' est ç' nén del reclame, çoula ?

Gérard Avril, li 25 di mâss 2012

Tecse sicrît e tchampnwès di « Srodâ »

Ratournaedje e walon :
Li Rantoele.

Beldjike / Eternâcionâ

Abdel, Didî ey Anumiye

On-z a stî, lanawaire a Rabat, a l' aschate d' ene macsigrogne diplomatike ...

Didî Rénnderse ey Anumiye Toûtelbon estént priyîs amon l' prumî minisse marokin, Abdel Ben Kirinne. I vos fât saveur ki c' est èn islamisse, ki s' pârti a-st arivé prumî às vôtædjes di 2011, les prumirès eleccions sins frawtinaedje di l' istwere do dislaxhî Marok.

I paretreut ki l' Marokin a passé tote li seyance a djâzer inte cwate-z ouys avou Rénnderse. Et dire, inte deus sudjets, k' i comprindeut bèn l' francès, et k' n' aveut nén dandjî d' amoenner ene tradujheuse (tot lugnant après l' Anumiye). Portant, nosse ministresse est responsâve di spès dossîs come li ci des prijhîs marokins dins les gayoles bedjes, li wåde des efants après dismariaedje des manaedjes « mices », evnd.

Nén binâjhe po ene mastoke, nosse ministresse, k' a bèn manké di rexhe tot clatchant l' ouxh.

Après, on-z a vlou ki gn aveut yeu mâscomprindaedje, et ki l' Abdel s' a-st escuzé.

Disk' asteure, gn a nén a-z atraper ene saizene. C' est on ptit accidint come endè pout

ariver tos les djoûs amon « ces djins la bèn plaecîs », ki voeynut 36 viyaires (vizaedjes) tos les djoûs.

L' idêye dirî l' tiesse des gaztîs bedjes

Mins çou ki dj' va corwaitî [analyser], cial, c' est l' comintâre do gaztî do Swer.

A pârti di cisse tchitcheye la, i tapa l' hate so l' minisse islamisse, et lyi rprotchî d' awè oizou critiker li rwè. Et d' aveur vanté les revintreyes arabes.

Dj' î voe on splaca [stéréotype] do djudmint cossemé avâ nozôtes so les govienmints islamisses k' ont wangnî les

vôtædjes après les revintreyes el Tunizeye, Edjipe, Marok. I sont fén spepieus so des tchitcheyes come les mousmints des comeres, les fimes, les imådjes des gazetes. Ça fwait k' i sont rî-gråde [rétrograde]. Si n' valèt i nén ene cloutche [donc, ils ne valent rien]. Les cis k' i gn aveut dvant (Moubarek, Ben Ali, l' astâvlixhmint marokin do cotoû do Palâ) estént brâmint pus amistâves avou nozôtes. Dabôrd : il ârént dvou dmorer al moennance di leu payis.

Çou k' on n' dit nén, c' est ki les govienmints islamisses sont brâmint pus addlé les pitès djins, ki les govienmints arabes classikes tinént spotchîs et racaspotchîs. Ene des prumirès mzeures prinjhes à Marok pâ noeva govienmint, c' est li dismantchaedje des « âjhminces di transpôrt ». C' esteut des rintes dinêyes às camaerâdes des cis ki tournèt âtoû do rwè, po-z espweter les lenes di cârs ou d' tacsis. Ene miete come les démes el Mîtrinne Âdje...

Lucyin Mahin, â rçure d' èn emile da Viviane Romain.

Dessin da Djozé Schoovaerts

Istwere

Do tins d' Tchârlumagne

Volaveut des razannêyes ki les rwès do bon vî tins batént leu fleme, troylént, balourdént, flairént d' esse nawes.

So leus blazons, leus banires, leus âbarones, on n' poleut lère k' ene seule divize : « C' est cwand on s' a bén rpoizé tote li djournêye, k' on-z est d' atake po-z aler doirmi. »

I n' si dispierént pus k' po ddjuner. Et eco ! Ossu les lomévê-t on les rwès sins exhowe, les ârtchi-nawes, les rwès flairants.

Stârés so des longous cosséns e leu pezant tchâr-âs-bancs, il alént bén d' tinzintins âs cwate coines do payis po rinde li djustice, ou po prinde pârt â mariaedje d' on parint... Mins les boûs ki les haetchént alént demdedem et loyminoymint. Cwand il arivént tolminme, l' afwaire k' i dvént djudjî esteut reglêye dispoy on xhiyî tins et l' djonne cope s' aveut ddja racrexhou di rafoircis efants. L' eritance do bon rwê Clovisse end alève a Rékem.

Portant, dvins tos les platchteus ki viként foirt bén âtoû d' zels, end aveut des coraedjeus, et nén des mwindes.

Tchâle al Mayote

Li grand-pere da Tchârlumagne, Tchâle al Mayote [*Charles Martel*], esteut onk di ces-la. On fameus flaxheu, nosse Tchâle. I macsâ-déve ses innmis, principâlmint les Sarazins, tot lzî disfonçant l' bateme d' on seu côp di s' pezante mayote.

On bon crustin ossu. Ca, a tchaeke cervea d' moriane k' il evolêve, i n' mankéve mây do dire : « Dji vs aprindrè vos pâters... » ou bén « Ki l' Bon Diu âye voste âme et l' Diale vos oxheas, po fé des mantches di coutea ».

Il esteut grand tins k' on parey ki lu s' î metaxhe. Ca so leus ptits tchvâs arabes, des nûlêyes di Sarazins avolént d' l' Espagne et s' sitârént totavâ l' France come on samrou d' araedjêyès wesses. Les egljhes, les tchapeles, les catedrâles alént tertotes divni

des moskêyes. A ces djins la, si vos lzî leyîz prinde vosse pî, il ont vite fwait di vs prinde tote vosse djambe.

C' est a Pwetî, e mitan del France, ki Tchâle al Mayote les aresta. El kihatchreye, on-z âreut dit k' il

estént des cints di Tchâle et des meyes di mayotes. On n' voeyeut k' lu, et d' tos les costés al feye. Ossu les Sarazins hapît i Notrudame di Galope po n' mây pus rivni... k' ine dozinne di siekes pus târd. Mins d' ene ôte di manire.

C' est sol schô da s' grand-père, Tchâle al Mayote, ki, tot ptit, Tchârlumagne aprinda l' istwere del France. Et principâlmint ses gueres disconte des Sarazins. Tchâle al Mayote poleut divni rwê. Mins ci n' esteut nén l' ome a voleur griper sol tiesse da tolmonde. I leya çoula po s' linêye et d' abôrd, po l' prumî d' ses fis, Pepin l' Peuket [*Pépin le Bref*], li pere da Tchârlumagne.

Pepin l' Peuket

Brâve pitit peuket, brâve pitit râpén, ki n' aveut pus crexhou dpoy ses dijh ans. — Et dire ki, pol djoû d' ouy, nos dvans lever l' tiesse po rloukî nos ptits-efants ! Mins çou k' i pierda el hôteur, el ritrova bénvite sol lårdjeur, paret. Des moustatches ! Come li guidon do velo d' coûsse da Edi Merckx. Et lustrêyes al gomina. Ene hanete di torea, des bresses come des hamindes, des mwins grandes et lâdjies come des palasses !

Il aveut vite fwait, alez, do rmete e leu plaèce les cis, k' avou l' air di mes deus airs, el volént prinde di hôt, ou k' el rilouként come ene catedrâle. Elzî âreut dné l' côp d' Malcusse po on « ây » ou po on « non ».

C' est lu k' tchessa evoye les die-rins rwès flairants.

Tchessî, c' est beacôp dire. Elzès retrôcla dvins des covints, avou l' tite di tchenonnes. La, i pôrént tuzer et ratuzer a leu nawreye et d' aveur si mâ tnoû l' eritaedje di leus peres. I n' dimandént nén mî. Ossu, c' est dpoy l' anêye 752 k' on dit el Walonreye : « Crâs come on tchenonne ».

Sereut ç' po radoûci leus poennes, ou po rapâjhter s' consyince k' i maria ene di leus bâsheles ? C' est bén mâlâjhey a dire. Todi nd est i k' i dmanda l' mwin del feye da Carloman : Bietrâde [*Berthe aux longs pieds*]. On djheut d' leye k' ele tinêve li Bon Diu pal pî, k' elle esteut ene djin k' aveut pîs et mwins. Mins ki n' dit-st on nén ! Li principâ, po Pepin l' Peuket, c' est k' i saveut, motoit mî k' èn ôte, k' on côp d' pî d' cavale n' a mây blessî l' roncén.

Tchârlumagne, nén on Walon ? Et pu co cwè ?

Come ça va drole, li veye, des côps k' i n' a. Si Tchârlumagne n' aveut nén divnou li pus grand

di tos les impreurs di nosse vî tins, si popa, Pepin l' Peuket âreut stu l' prumî di s' raece. Et portant, so l' sârco da Peuket : « Pere di Tchârlumagne ». Rén d' ôte.

Tchârlumagne a don stu li pus grand Walon di tos les tins. Èn ome di guere, di lwès, d' egljhe. Li sâbe et l' boubou. Di 769 a 813, so 44 ans, 53 gueres. D' acoidr, i fât leyî l' rinnâ la wice ki Tchârlumagne l' a planté. Mins il ârè Bén falou des miyons d' moirts po fé l' Urope.

Cwand des istoryins del mwaisse veye di Beldjike nos djhèt, tot fjhant ene boke come li trô do cou d' ene poye « *On ne sait pas ou k' est né Cherlemègne. Peut-être bien a Selzbourg, Ingelheim, Herstel, Jupille, Aix-lè-Chèpelle.* »

Dijhoz vs k' i n a onze tchances so dijh k' i soeye vinou â monde do costé d' Lidje.

Ca, vos l' âroz seur rimarké tot come mi, cwand c' est k' on vout fé des toirts al Walonreye, c' est sovint so Lidje et ses grands omes politikés k' on flaxhe d' aboird.

On Walon? Tchârlumagne? Tos les persounaedjes di mi ptite istwere ont vnou â monde e nosse

contrêye. Tchâle al Mayote, li fi da Pepin d' Hesta, li grand-pere da Tchârlumagne, a vnou â monde a Teu. Pepin l' Peuket, li fi da Tchâle al Mayote, li pere da Tchârlumagne, a Djoupeye. Bietràde, li mame da Tchârlumagne, a Lidje. C' est a Lidje ki Tchârlumagne a passé câzu totes les fiesses cariyonêyes di s' vicâreye. C' esteut don Bén des Walons, tos ces-la!

Epwis, n' est ç' nén toprès d' Lidje, a Tchôfontinne, ki dpoy des siekes et des rassiekes, on va boere al fontinne da Tchârlumagne?

Mins sins Gaston Engels et s' Tchantchès al fôre a Lidje, pinsez vs ki les Lidjwès tuzrènt co a Tchârlumagne?

Françwès Nyns

Istwere

Houkî amon les C.R.A.B.s

On nos anonce on live do Muzêye do Pârlaedje e l' Ârdene ki raconte l' egzôde di 40. Gn a ddja, so « Vosbuze » [Youtube] sacwants respondas di temoens. Li prumî, c' est on djonnea d' 16 ans k' a dvou aler a Kievrin, ridjonde les CRABs (Centre de Recrutement de l'Armée Belge).

Dimandeu (Dm.) : — Florant Djilet, vos, vs avîz 17 ans e 40. Ça fwait k' vos ôz stî houkî a Kievrin. Ci djoû la, vos moennîz a l' ansene?

Florant Djilet (F.Dj.) : — Dji sai Bén k' dji moennéve a l' ansene et dji rivneu avou l' begnon et li tchvâ. Dji passéve dé mon l' Blanc Bouyon, et c' est l' k' dj' a-st aprins ça. Ki les djonnes si dvént rinde a Kievrin.

Dm. : — Ça aveut stî metou a l' aberteke (so l' egljhe)? U est ç' li tchampete ki l' a vnou dire?

F.Dj. : — Obén por mi, c' est l' gâre-tchampete, va : u l' djindâmreye. Dji n' ti sâreu ddja pus dire, saiss, mi.

Dm. : — Et « Vevesse », dabôrd, come on dit, il aveut l' âdje d' endaler, et cwè a-t i fwait come rujhe?

F.Dj. : — I n' esteut nén grand. Et il esteut e ptitès coulotes, la, lu. Il aveut rmetou des coûtès cou-

lotes : t' âreus yeu dit on gamén.

Dm. : — Po n' nén k' on l' ricnoxhe come on djonnea?

F.Dj. : — C' est ça ! Et mafwè, ça lyi a reyussi : on n' l' a djamây vinou cweri.

Dm. : — Vs avîz ndalé avou ene pitite valijhe. Mete deus troes cayets ddins...

F.Dj. : — Dji n' aveu pont d'saetch. Si dj' âreu yeu on grand saetch come on nd a asteure, on-z âreut prins on saetch, mafwè.

Dm. : — Et l' bouwêye... et fé li bouwêye?

F.Dj. : — Li bouwêye, on n' l' a waire fwait.

Dm. : — Vs avîz assez d' mousmints po les 15 djoûs 3 samwinnes, dandjreus. Vs ôz motoit rivnou avou les niches cayets.

F.Dj. : — Abén ! I gn a k' ene sôre : dj' end ans cobén lavé l' long del Mouze (e rivnant).

Dm. : — Tchaconk a stî pa ses moyéns?

F.Dj. : — Neni. On nos î a moenné... e camion.

Dm. : — Des camions militaires?

F.Dj. : — C' esteut co Odon Protin, tén, adon.

Dm. : — C' esteut nén l' ârmêye? Il esteut payî, lu, po ça?

F.Dj. : — A, ça, dji n' sai nén.

Dm. : — Kî çki l' aveut payî?

F.Dj. : — A ! dji n' sâreu dire, ça !

Dm. : — C' esteut nén vozôtes, todi.

F.Dj. : — A non, nén nozôtes.

Dm. : — Dabôrd, c' esteut des djins k' avént on camion, k' estént dandjreus payîs pâ govienmint ou l' ârmêye po moenner les djonnes a Kievrin.

F.Dj. : — Et pu on-z a dmoré a Kievrin... dji n' sai nén cbén d' djoûs, mi.

Dm. : — Et laddé, a Kievrin, nolu ! Pont d' tchîf, pont d' ricuvinne, rén do tot.

F.Dj. : — Non. Et pu, ç' côp la, on nos a dit... I gn a des cis k' ont passé el France. Et nozôtes troes, avou G.M. et G.C., tén, dj' ans shû l' frontire. Dji croeyéns nd aler e l' Inglutere.

Dm. : — Mins kî çki decidéve : ces-la iront e l' Inglutere, ces-la el France ?

F.Dj. : — A c' esteut nozôtes, hin, k' aveut decidé ça. Cwand on-z a veyou k' i gn aveut pont d' chefs a Kievrin, on-z a waitî di s' sâver onk d' on costé et l' ôte di l' ôte, la.

Dm. : — Et a on moumint dné, vos montez dins on trén ? Et l' trén est bom-bârdé.

F.Dj. : — Oyi, c' est a ç' moumint la ki t' pere et les ôtes ont ridschindou a Kievrin, et pârti pol Nonne del France. Mins nozôtes troes, dji vléns aler e l' Inglutere, ti voes. Adon, dj' ans volou rcontinouwer et porshure disk' al mer. Et dj' ans arivé a Dunkerke. Mins laddé, on n' passéve pus. Gn aveut des sôdârs inglès k' espaitchént d' aler pus lon.

Dm. : — Des sôdârs inglès ?! El France !?

F.Dj. : — Taiss k' ây ; al frontire do pôrt. Dji les voe co avou leus casses... leu casrole, la.

Dm. : — Il espaitchént d' monter dins les bateas, dandjreus ?

F.Dj. : — Il espaitchént d' aler pus lon, la. Ça fwait k' did la, dj' ans rmonté so Ostinde.

Dm. : — Et asteure, vs estoz dins ene cinse el Flande ; cwè çki vos fjhöz ?

F.Dj. : — Laddlé, on-z a co stî bombârdé. Il a falou k' on-z evâye co on pô pus lon. Et c' est la, dji waiténs... dissu l' rote, hin... dissu li grand-rote on pô pus lon, les sôdârs bedjes.

Dm. : — Il estént co el guere, dabôrd.

F.Dj. : — Oyi, hê ! Neni, c' esteut nén co fini.

Dm. : — Et pu adon ? I n' vos ont rén dit, les sôdârs bedjes ?

F.Dj. : — Non. Dji les voeyéns sol rote. Dj' els ans stî trover po vey on pô çwè çki s' passéve. Paski c' esteut zels ki nos ravitayént, disk' adon. Ça fwait ki, cwand il ont arivé, i nos ont distribouvé li restant des vives k' il avént co. Et i nos ont dit : « Alez rzè, et-z esse poli avou ls Almands ».

Dm. : — I savént bén k' les Almands estént so l' Ârdene, et c' est totes les instruccions k' i vos ont dné !

F.Dj. : — Ça fwait k' i faleut s' ravitayî ou çk' on saveut, la.

Dm. : — Et vs avoz rivnou comint, d' Ostinde.

F.Dj. : — Dj' ans nd alé a pî. Dj' ans djusse profité d' on camion po fé 20 kilometres, djans ; c' esteut après Moucron.

Dm. : — Ôtrumint, d' Ostinde a Transene a pî.

F.Dj. : — A, dji fjhéns nos 30 kilometres tos les djoûs, ça ! Pu c' est nén l' tot, c' est ki, a 7 eures, avou l' couvrufeu, faleut-z esse reclôs, hin ! On n' pleut pus bodjî. Paski, on-z âreut co bén roté deus eures di pus, hin.

Dm. : — Wice av rescontré les prumîs Almands ? A Brussele ?

F.Dj. : — Dji n' sâreu ddja pus dire.

Dm. : — Et a Nameur ?

F.Dj. : — A, la, i gn aveut, des Almands. Et a Dinant, dj' ans passé dins l' aiwe, dins Mouze.

Dm. : — Les ponts estént ddja sôtés ?

F.Dj. : — I gn aveut des sôtés ; mins les ponts, il estént wârdés. Di Nameur a Dinant, on n' î pleut

ddja pus passer. Dji nos ans rindou al Comandateure a Dinant. Et c' est la k' dj' ans yeu on passe-avant po rivni.

Dm. : — On passe-avant des Almands, dabôrd ?

F.Dj. : — C' est ça. Et cwand dj' ans stî passés la, dj' ans vnou lodjî di ç' costé ci do pont ; dj' esténs ddja houte di l' aiwe... Et dj' ans rivnou a pî... tot ça a pî, la, godferdom ! Et dj' ans coûtchî a Almâ.

Dm. : — Pocwè ? Vs estîz hodés ?

F.Dj. : — Dji n' savéns pus ! Et les cis di Rdû, zels — dj' esténs avou ene ekipe di Rdû —, zels, il ont parvinou a-z eraler. Mins i cnoxhént les ptits tchmins, la. Et il end ont ralé par la, la. Mins on-z esteut crevés cwand minme, saiss.

Dm. : — Et vs avîz fwait Dinant-Almâ so on djoû ?

F.Dj. : — Away !

Dm. : — Et sol voye, come ça, vos voeyîz des mâjhons vudes ? Les djins s' avént sâvé ?

F.Dj. : — Nén télmint. On voeyeut co des abitants on pô partot... Pu dj' ans rarivé a Transene...

Dm. : — Gn aveut rén d' candjî ?

F.Dj. : — Non, mins gn aveut co des Almands, saiss, avâr la.

Dm. : — A Transene minme ?

F.Dj. : — Ây !

Dm. : — Amon kî ?

F.Dj. : — I gn aveut ddja e nosse mâjhon, todi, bén seur. Ey amon Chwetzter, la, l' otel di l' ôte costé. Ây, i gn aveut co ttavâr la, hê... Puski : dj' aveu des bouyetes âs pîs, d' aveur roté et roté, et c' est zels ki m' els ont sognî.

Dm. : — Les Almands ?! I n' estént nén contraires, dabôrd ?

F.Dj. : — Non. O non.

Responda ramexhné pa Lucyin Mahin ;

Veyâve so youtube ;

Rahoucants mots : « wlntv Florent Gillet »

Spòrts : Les tchafiaedjes do Ptit Louwis (23)

Tchampions del divizion II

L' anêye passêye, dji vos aveu dit k' el batea pierdeut l' aiwe. Come di djusse, il a fini pa-z efondrer !

Mins les moes ont passé eyet l' Esportigne di Tchâlerwè ermonte e l' divizion onk.

— *Nos stans tchampions, nos stans tchampions ! C' est fiesse a Tchâlerwè !*

Et c' est on plaijhi po tote ene redjon ki cache on novea shofla adon ki les oujhenes sernut ene après l' ôte. Ene miete di bouneur dins on monde di banâvte, cwè !

Portant, el sâjhon n' a nén stî di tot rpoize.

— *Nén minme po les sopoirteus, savoz !*

On n' conte pus les etrinneus avou Demol, Balog, Notaro, Van Wijk.

Si l' ekipe a bén candjî rapoirt a l' anêye di dvant, gn aveut on fameus grope avou ene trintinne di djouweus. Bén ki sacwants d' intrè yeusses estént ddja trop courts po djouwer e l' divizion deus.

Ureuzmint, gn aveut des djouweus ki tnént bén l' voye dins tchaeke lene. Dji pinse a Stefane Coqu dins les gayoles, a Martos padrî, a Ederson à mitan eyet po l' atake, dji pinse dins on prumî tins a Gueye.

Cwand èçti-ci s' a trové e pane po marker, i gn a « Bizon » Gnohére k' s' a metou a flayî les balons dins l' gayole adviesse. Il a dayeur fini meyeu buteu d' el divizion.

À cominçmint d' el sâjhon, ça dalève minme mâ, adon k' Neyâw [Eupen] purdeut des ponts a rlaye. Avou l' arivêye da Balog a l' tiesse di l' ekipe, ça a stî mia. L' ome a veyou clair eyet mete les cis k' i faleut a l' boune plaèce.

C' esteut sins conter dissu l' ci ki les sopoirters lomnut « el dictateur » ou co bén minme « el fostî » [fossoyeur]. Cwand ene sakî fwait trop bén s' boutaedje, i

l' tape a l' ouxh. À moumint wou çki dji scrî em pitit mot, on aprind k' il a tapé Pierre-Yves Hendrickx wôr di l' Esportigne. Dj' a lî eto ki Didier Beugnies ki s' ocupe (foirt

bén) des djonnes vout s' endaler si Abbasse Bayate edmeure come capitinne do batea âs zebes. Ça vout dire ki tos les fideles sierveus s' evont onk après l' ôte. Vos fât vos dire eto k' el gayârd trove k' i doet fé avou on club di fotbale come si ça sreut ene eterprijhe.

Gn a pus persone k' el vout vir ! Djouweus et sopoirteus, abittouwés a comunyî adon ki les victweres ès shuvént, volnut k' i rprinde ses mâyes.

Abbasse Bayate, l' ome li pus veyou evi [déteté] do Sportigne di Tchâlerwè. Et portant, c' est lu l' prôpietaire !

Lu, i s'acrotche téle ene sansowe ! Figurez vos k' po l' dierinne pârtêye d' el sâjhon, il a minme dimandé l' proteccion d' el police po vni vir el fiesse do tite à Sportigne, adon ki les Gades-âs-royes erçuvent Tubize avou leu etrinneu Dante Brogno, èn ancyin d' el mâjhon.

Avou totes les djins ki sont-st evoye a cåze di lu, i gn a pus moyén di fé tourner l' tchinisse comifât. Waitîz on pô : po ene afwaire k' i s' endè vout ocuper, co on pô, i n' aveut nén l' licince.

Si on rvént so l' costé sportif, ureuzmint k' lès djouweus ont stî bons.

— *Dji m' rapele d' el victwere roci conte di Neyâw. Ça a stî on fameus tournant dins l' sâjhon !*

On dit k' i s' passe todi ene sacwè a Tchâlerwè, mins mi ki shût tot çoula did près, dji vos assure ki c' est l' vray !

C' esteut câzumint èn espwè di rmonter l' anêye d' après l' cene k' on a dischindou. On vray plaijhi po les sopoirters. Co on côp, damaedje k' i gn euxhe on rabatedjoye (tén, gn a câzumint s' pitit no dins ç' mot la !) dins l' istwere. El pire, c' est ki c' est lu el prôpietaire.

L' espwer, c' est k' il arive a trover on rpurdeu. Et s' i pleut esse del redjon, ça sreut bén. Mins i n' fât nén rever tolminme ! El fouyton « Tchâlerwè » n' est nén co presse di esse fini !

— *Dedja k' on n' frè nén on novea ståde, eyet k' on dvrè dismonter ene pârtêye des tribunes et ki...*

Jean Goffart, li 30 d' avri 2012.

Rilidjons

Les falachas

Dins nosse roman «*Gabriel eyet Gabriel*», on djâze d' on persounaedje k' on lome Adina. Ele va sbarer Gabriel Mayer, k' est, e ç' moumint la, dins on pârte di foite droete, ene miète siconte des Djwifs. Paski pocwè? Adina est djwive, mins tote noere di pea. Ele vént d' Etiopéye. C' est ene Falacha, djans, k' a rebagué evoye d' Israyel...

Dispoys les anêyes 1970, les Djwifs d' Etiopéye ont-st abagué e-n Israyel. Ene londjinne rexhowe, cwarante ans à long. Come li cene di dvins l' timps, des trevéns d' Moyize. 8000 Falachas ont morou d' sicrandixhmint, di fwint et d' soe, à Soudan, ou so les 2000 km di voye.

Les Djwifs d' Etiopéye ont leu prôpe rite. C' est les seus Djwifs k' ont co des curés (ou purade «*ofrixheus*»), adon k' tos les ôtes n' ont fok des rabins. Il ont eto des timpes (k' i lomnut «*masguide*», ki c' est l' minme mot k' *moskéye*), come li vî timpe di Djeruzalem. Il avént brâmint des abeyes (ouy, end a pus k' ene), ewou k' les moennes tchantént l' ofice sete còp l' djournêye. Ezès pâratches, deus còps seulmint, à matén ey al vesprêye tote basse.

Les curés falachas schoûtnut cofesse et dislaxhî les petchîs, a môde des crustins. Leus ofices raviznut brâmint les cis des crustins etiopyins, mins les vuzes des psâmes et des tchants n' sont nén les minmes.

Il ont brâmint des vî peres del fwè, k' ont scrît des lives di teyolodjeye al dilongue des siekes. I n' ont pont d' Talmude, mins seulmint l' Vî Testamint, mins avou brâmint pus des lives àdvins (Enok, Siracide, III Esdras, IV Esdras, Djubilé, etch.). Leu sint lingaedje, c' est l' guze (ou guhuze), on parint di l' ebreu et d' l' arâbe. Mins tos les djoûs i câznut l' amharike. Insi, l' amharike est po l' guze çou k' el walon est po l' latén.

Mins kî çki c' est, ces noers Djwifs la, ou Falachas, et d' ewou ont i

skepyî? Gn a-st aprume troes teyoreyes.

1. Li teyoreye des Falachas zels-minmes

Li royinne di Saba, ki c' est l' Etiopéye, a stî vey Salomon et couthî avou lu. Eyet mete à monde Menelik, ki sereut li tayan des Falachas. Aroke : mins adon, douvént k' il ont des lives do Vî Testamint ki sont pus noûs k' les trevéns d' Salomon? Response: les ptits efants da Menelik ont fwait brâmint l' voyaedje di Djeruzalem, aprume a Pâke, et did la, il ont rapoirté des lives.

2. Li teyoreye des Blancs (crustins et djwifs)

Li rite des crustins etiopyins fwait brâmint avou l' Vî Testamint. Did la, sacwants did zels ont la leyî l' Crisse et taper l' Noû Testamint à diale, eyet tourner a djwifs. C' est po ça k' les rimes des Falachas raviznut si télmint les cenes des crustins. Aroke : il ont ene fiesse, li Sigd («*ascwaxhaedje*»), ki c' est fiesse di l' abagaedje, la k' i priyént po sawè rebaguer e-n Israyel. Si on vout rebaguer el plaèce did la k' on vént, c' est k' on-z a-st abagué davance aviè l' plaèce la k' on vike.

Avou ça ki: on câze dins les Ouves des Apoisses (8:26-40) d' on Djwif d' Etiopéye. C' est k' il estént ddja l'âvâ do trevén des prumîs crustins.

Djonne tchanteu falacha

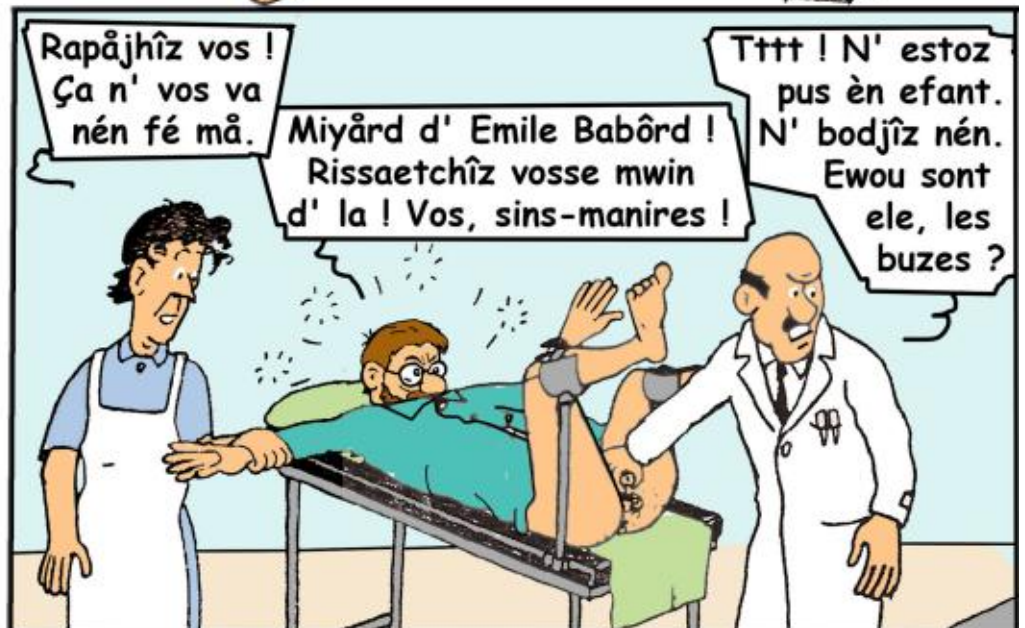
3. Li teyoreye des crustins etiopyins

Cwand l' Timpe di Djeruzalem a stî remolou (e 586 divant l' Crisse), gn a sacwants curés k' ont ebagué foû d' Djeruzalem, et prinde avou zels l' âtche di l' aloyance et brâmint des agayons do timpe. Et lzès muchyî so l' iye Tana Kircoss, e-n Etiopéye. C' est sfwaitmint k' i gn a yeu ene rilidjon israyelite foirt diferinne di çki s' a passé pus târd e l' Palestene. Dayeur, zels-minmes, i s' lomnut Beta Israhel («*Mâjhon d' Israyel*»), mây «*Djwifs*». «*Falachas*» nerén. Li pus grande pârteye des Israyelites ont stî moennés evoye e Babilone. C' est seulmint ene tote pitite pârteye, ki c' est l' peclêye del dischindance di Djuda (les **Djwifs**, dabôrd), k' ont rebagué a Djeruzalem, foû d' Babilone. Termetant, les curés k' estént muchîs e l' Etiopéye s' ont comaxhî avou les djins did la. Adon, cwand l' Evandjîle a stî pretcheye e-n Etiopéye, ç' a stî âjheymint rçuvou. Mins ene pârteye did zels n' ont nén vlou. Co ouy, l' âtche di l' aloyance est wârdêye a Acoum, e l' tchapele di Nosse-Dame-di-Siyon. Et les cayets do Timpe da Salomon sont co e l' abeye crustinne di Tana Kircoss.

Les Felachas d' Israyel

E-n Israyel, les Falachas n' ont pont d' droets. I sont rconoxhous come des vrais Djwifs po ç' k' est d' leu nâcion, mins nén vormint po l' rilidjon. I n' ont nén l' droet d' awè des timpes (masguides), et leus curés n' ont nén l' droet d' maryî, ni d' fé ofrande nerén. Les rabins overnut brâmint po fé des sinagogues di noers, avou des noers rabins, po fé tourner les Falachas a Djwifs rabinisses (do Talmude).

shûte p. 21

Kimint est i possible ?
Mi, stâré les pîs
e l' air !

Ci n' est nén si âjhey ki ça.
I m' î va faleur prinde ôtrumint.

Vola. Insi, ça va
mia daler. Djokez
don d' tronner !

Djans ! Ça rintere.
Co on pô
d' pacyince.

Tot, tot, i m' va mete
des metes dins m' biroute.

Miere ! Vola k' ça
ride a hintche.
I m' va co
faleur ricomincî.

Ni vos roedixhoz
nén. Ça passe,
ça passe !

Èn vos fât i nén
daler cweri ene
rawete di buzete ?

Vs estoz al poenne,
Antoenne ! Estoz seur
di n' nén awè dandjî
d' èn ôte osti ?

Alez !
Ça passe.
Dj' arive
à rno.

Cwand
dj' esteu
tot ptit,
dji voeyeu
voltî Tarzan.
Dj' admiréve
si kekete...

M.10

Li Rantoele às Belès Letes

Limero 17 (rawete al Rantoele 1°62 di l' esté 2012)

Les ouves di Belès Letes ki n' fwaînut nén potchî les wårdiveus foû d' leus clicotes, c'est k' c' est del literateure k' il a ddja beacôp ploû dsu (Amin Zawi)

On Sâni¹ a pârt

Li scole des macherseurs

« Mman ! Dji vou aler a scole ! »

« La waite ene novele ! K' avoz la dins vosse tiesse, don? »

« Bén, dji so todi tot seu ! »

« Bén, nonna, vos n' estoz nén tot seu, dji so-st avou vos, don ! »

« Oyi man !, mins vos n' avoz mây li tins di djouwer avou mi ! Et l' Maurice mon l' Dek, et l' Lucyin mon l' Gabi, et l' Rodjî mon l' Oscâr et co tos ls ôtes, zels ; dji n' è voe pus nén onk. I sont tertos a scole ! I doevnut djouwer eshonne vaila sins mi. Mi eto, dji vou aler a scole ! »

Ça, c' esteut l' plan, mins comint lyi dire a l' gamén k' i n' âreut djamây les foices assez, ki les mastokes estént râles a l' mâjhône, ki ses pilures costént les ouys del tiesse et k' ele si cobateut sins fén po payî l' medcén et nukî les féns d' samwinne?...

La on bon moumint k' ça l' tribolève ene miete, la, a l' Djermwinne. L' anêye ki vént, i sereut bén oblidjî d' î aler, a l' grande sicole, si gamén...

Ci djoû la, Djule aveut rmoussî a l' vesprêye avou ene pitite gote so l' oraye. Comint vôrîz, vos ! Les djins sont binâjhes cwand li biesse est cotaeyeye, a plaeece dins l' saloe. Et po bén mezurer l' djournêye et cwand l' ovraedje a bén stî arindjî, i fât todi mete èn astok, don ! Mins la, Djermwinne n' aveut nén lawté come a s'-t abitude...

A xhuflet, tot penâd, li Djule s' aveut bloncî a hiket disk' à dbout do djârdén. I

1. Sâni : dimanant d' Sârt-Mélin

n' âreut oizou s' côper e deus po râyî on dint d' tchéen. Pout-mâ a sovint tchait so s' cou ! Et avou s' tchedje : berwete ! Mins l' gamén aveut acorou pognî dins l' djambe di s' coulote : « Pa ! Dji vou aler a scole ! »

I n' s' è ratindéve nén a ene pareye, li Djule. Aveut i bén etindou ? Çou k' i rsinteut bén, c' esteut les spenes des rôzîs k' afroyént si drî. Djule aveut tchait à rvier ! Mins, il esteut foû des gotes ! Lu, k' aveut sayî di n' nén ragadler a spesse linwe pa dvant Djermwinne, vineut di rtrover s' babeye : « End avoz câzé a nosse man?... »

Tote li famille esteut a pîce âtoû del grande tâve cwand il aveut rabroké avou l' efant : ses cwate bele-sours, si pa et s' man, si bea-pere... et... Djermwinne !

« Bon ! Câzans ndè bea, câzans ndè court. Jilbert è va so ses cénk ans et i vout aler a scole. Nos avans bén tot pezé avou mes sours del djournêye. Dimwin, dji m' va a Tchâlerwè dilé nosse cuzén l' Emile a l' ospitâ, lyi mostrer l' efant. S' i gn a onk po nos bén dire cwè, c' est bén lu. Nos frans come i dirè. Si les rows di l' tchâr toûnnut bén, nos metrans l' gamén a scole. Et twè la, grande sôlêye, t' arindjrès t' bezogne à mia po l' î moenner et l' aler rcweri ! »

Moyea !, nosse Djule. I n' âreut oizou drovi s' betch po-z è dire ene, ni co lzî dmander s' i vôrènt ene gote divant d' è raler. Djilbert esteut tchai edoirmou, si tiesse clintcheye so l' ployeure di s' bresse a l' coine del tâve.

Cwand Djerminne a tchanté k'ele esteut l' cuzene di l' medcén Emile Houart, li sognante a fwait peter ses talons po s'astamper. C'esteut lu l' grand mwaisse, vos ! Ça n'a nén papyî !

L' Emile, lu, minme s' i n' ayeut waire di tins, i conoxheut ses djins, et po l' famille, i s'âreut yeu sketé e pîces. Li famille : c' est l' famille, don ! Dedja k' il esteut todi lon erî d' zels : « Et ci-la, comint çk' i va ? C' est co Leyon Djamâr k' est mateur ? Et vos sours ? Et des kesses, et des messes !... Et l' Djule, i boet cobén si ptite blanke gote ? »

« O ! po ça, ni vs è fihaz nén ! C' est todi nén adlé vos k' i vénrè dmander l' permission ! »

« Mins, tot conte fwait, Djerminne, vos estoz la pocwè, vos ? »

« C' est po l' gamén : i vout aler a scole. Et Djerminne a tapé ses cwâtes so l' tâve. »

« Bon, dji mel va rawaitî, mins d' après ç' ki vos m' dihaz, c' est nén co les medcés ki poustront l' berwete pus lon, savoz ! Dins l' djeu d' cwâtes la, Djerminne, c' est nén todi des makes ki rtoûne, et inte çou k' les medcés diynut et çki l' bon Diu vout, gn a bèn sovint des kilometes. »

Jerminne saveut cwè. Londi, Djilbert sereut a scole ! Avou tos ls ôtes et come tos ls ôtes.

« Po l' prumî djoû, dji l' irè moenner minme, don, Djule ! »

Li Djule end ayeut sacwantes so les coines a s' fé pardonner. Il âreut bèn batou a totes les gregnes : « Oyi, Djerminne, tot çki vs fihaz, c' est po l' bèn d' nosse gamén, et c' est todi d' assene, don ! »

I lyi ayeut dit ça come po s' fote. Mins l' ouyâde da Djerminne, lyi a bèn fwait sawè ki l' begnon esteut plin a rahâsse. K' elle end ayeut plin les guetes, et k' i fâreut k' i s' tegne a cwârea.

Il a tourné s' tchâr tot baxhant s' tiesse. « Dji m' va aprester vosse velo... »

C' est ki l' Djerminne lezî voleut fé ses comissions, às beguenes. Li gamén ayeut todi stî croufieux et s' on n' el sognive nén, ça touñreut co a mizere.

Sour Djetrou ayeut schouté ça d' ene oraye, avou l' ôte di wâde so les efants. Mins elle ayeut bèn saizi l' istwere ! Elle ayeut leyî cori l' berdelaedje disk' â dbout divant do dire

« Amen ! »

Ci n' est nén a leye k' on lyi alève aprinde si mestî. So dijh ans, elle end ayeut scolé, des banslêyes, di djonneas. Ele saveut comint les rtourner, ces ptits gâtés la, ki n' ont pont d' schoûte et ki sont mwaisse e leu mâjhone. Elle âreut co des mantches a mete avou ci-la.

Djilbert ayeut ddja tourné cazake. Il ayeut corou rtrover tos les Sâns, les cis k' i djouwéve avou zels d' â matén a l' nute.

Djerminne, tote mouwêye, n' ayeut nén yeu l' tins d' lyi dner on betch, a s' gamén. Elle a radmint corou s' catchî padrî l' hâye às pîs des montêyes del cour. D' â lon, ele li rawaite moussî e scole. Elle a s' tiesse clintcheye so si spale, ene mwin â dzeu d' ses ouys. Et ene gote court so ses mashales.

Come des mwaisse, les Sâns ont corou s' ashir so l' banc âtoû d' li stouve. Sour Djetrou a sintou l' venêye. Fât k' ele dispârpeye li binde, les maxhî dins tos les ôtes.

« Fât bèn schoûter çk' on vos dirè, ayeut i dit s' popa. Et nosse Djilbert s' î a bèn dvou fé. »

Sour Djetrou a-st edâmé s' djournêye par ene pâter divant l' imâdje del Sinte Famille. L' Aviedje ashîte a l' tâve, Sint Djôzef, pa dvant ses plantches et li ptit Djezus pa dvant on djonne bedot. Ele n' a nén co yeu l' tins d' atchever les pardons ki nosse Djilbert atake :

« Pocwè çk' i n' va nén a scole, cist efant la ? »

« *Parce qu'il n'y avait pas d'école dans son village !* »¹

Djerminne lyi ayeut bèn dit k' elle âreut des mantches a mete avou s' gamén. Mins nosse Djilbert est ddja so ene ôte coxhe : « Pocwè çk' i n' a nén on noer cindrén come nozôtes ? »

« Pocwè çk' il est a pîs dschås ? »

« Pocwè çki l' Sinte Viedje a ene grande cote come li vosse ? »

« Pocwè ci ? Pocwè ça ? »

Li cloke di li scole des feyes s' a fwait etinde po côper l' xhuflet a nosse berdelâd. Sour Djetrou ayeut trové do respondant sins s' diveur foirci. A lu tot seu, i vos ayeut emantchî l' luçon a s' shonnance !

Djule l' ayeut moenné tos les djoûs, tot rotant fé ses ovraedjes. Djilbert, po

1. Pask i gn ayeut nole sicole e s' viyaedje.

l' mouxint, i s' efoirceut so s' pwès a fé des pictaedjes et des trelaessaedjes. Li pus deur, c' esteut co do câzer e francès come Sour Djetrou. Po comprinde, ça, ça alève co. Mins po responde, i lyi arivéve pus sovint di câzer come on lyi aveut aprins a s' mâjhone. Epwis, i saveut mia çou k' i voléve fé saveur e walon.

L' ôte djoû, il aveut dné on betch a li ptite Liza. Ele lyi aveut dné on côp d' mwin po rabotner s' coulote après k' il aveut stî pixhî. Sour Djetrou a radmint acorou po les rsaetchî erî onk di l' ôte. Il a bén veyou k' elle esteut mwaijhe. Elle a berdelé so l' paradis et so l' infier tote l' eure ki dmoreve di d' l' avant-prandjire. Djilbert lyi a dmandé : « Ma Seur, est çki les tchéns vont e-n infier eto, pask' il arive co bén k' nosse Diane mi vént dner on roed côp d' linwe et raletchî m' mashale ? »

« *C'est la récréation mes enfants, allez jouer et vous dégourdir les jambes !* »¹

Dins l' cour, les marons tchaiynut plik plok à pî d' l' âbe, rilujhants come li fouwåd del pupe di s' vî pa, l' Amand. Les Sånîs si distchicotnut ddja avou les Mâjhnîs² et les Gobtindjîs po les ramexhner. C' est a l' ci k' âre l' potche li mia wårneye. Tant k' a fwait, cwand l' cloke soune po rmoussî, nosse Djilbert a rovyî di fé çou ki s' man lyi a bén rcomandé. I djamblêye radmint diviè les pixhotes. Sour Djetrou tådje ene hapêye. Elle a veyou l' Djilbert. I s' cotape, tot sayant di rlever s' cindrén. Les marons tchaiynut, si stramnut tot âtoû d' lu. I tént l' coine di s' cindrén dins ses dints. Mins asteure, c' est avou les botnires di s' novele coulote k' il a des mâs. Sour Djetrou s' a-st avancî. Ele coplêye à mia l' efant a s' soladjî. Ça n' est nén l' prumî k' ele doet rfaxhî. Tot si rlevant, ele sint les ptits doets tot frexhs apicî s' viye mwin, po lyi dner, gratisse, on gros betch. Djilbert î aveut metou s' catchet

po toti ! N' esteut nén l' pus mouwé des deus, li ci k' on pinse !

Ça s' aveut trinné inte li vete et l' setch. Nosse Djilbert aveut on roed corant d' air d' ene oraye a l' ôte. Po-z î mete ene astantche, elle aveut tapé so l' clâ tos les djoûs : nén sins mâ !

Dins li scole, pont d' rujhe ! Djilbert esteut dins les traits, Sour Djertrude, à coirdea. Mins dins l' cour, les Sånîs fjhént toti binde a pâr ; les Mâjhnîs n' estént waire, co moens di Gobtindjîs. I faleut bén les tni a gogne tertos, paski ces diales la, i vos ârênt disbâtchî on covint d' beguenes avou totes leus herlemes. Elle aveut a poenne tourné s' dos ; c' esteut l' guere. Djilbert moennéve les Sånîs po mancî les ôtes : des capougnædjes inte les deus bindes a n' s' î pus rtover. Et cwand l' pwel voléve, elle âreut bén dvou esse dins totes les coines a l' feye. « *Ma Seur, c' est Gilbert k' a fwait ci ! Ma Seur, c' est Gilbert k' a fwait ça !* » Lu, si fratche atchevêye, nén co djinné po ene mastoke. Vos lyi ârîz dné l' bon Diu sins passer pa l' dresse às comissions...

Et vola ki l' moes d' djun esteut ddja edâmé. Sour Djetrou aveut amoenné tos les cis k' alént abroker a l' grande sicole adlé l' mwaisse. C' esteut s' t' abitude. L' ocâzion di fé conoxhance avou li scole, po les noveas, et shofler a l' oraye da Monsieu Leyon, les pondants et les djondants d' tchaেকে efant, por leye. Come dins tot, i gn aveut des mwais et des trelârdés. Sour Djetrou aveut rvindou s' tchedje à mwaisse.

A s' toû di fé conoxhance avou nosse Djilbert

Jacques Desmet

sicrît avou l' accint d' Mélin (on Saunî à paurt), et eplaidî e 2011; riscrijhaedje e rfondou : Li Rantoele

1. C' est recreyâcion, mes efants. Alez djouwer et s' vos disroedi les djambes. 2. Dimorant di Mâjhône-do-Bwès

Pocwè ont i touwé nosse langue ?

Pocwè ont i touwé nosse langue,
Ces harlakes, ces pele-xhossin la ?
Pocwè ont i disgritchî l' anke
Ki tneut a dijh siekes di pârla ?

Dji t' djâzrè co toti, sins manke,
Ti, l' walon, ki dj' schoûta sins rla,...
- Pocwè ont i touwé nosse langue,
Ces harlakes, ces pele-xhossin la ? -

... Divreu dj' esse neyî dins les sankes,
Esse pindou e mitan d' Djudla,
Esse trawé pa des ôbus d' tank,
Esse crucifyî come on djudas
Pa les cis k' ont touwé nosse langue.

Lucyin Mahin, li 16 d' avri 2012

Tot fwait farene a m' molén

Dispoy ki dj' so roed gamén,
Tot fwait farene a m' molén :
Brune, blankete, noere come gayete.
Dj' a minme sovnançe d' ene rossete
Tote plinne di taetches di laton
Et ki rmagnive ses nopions :
Tot fwait farene a m' molén.

Dj' a hâbité des bigotes
K' avént l' diale divins leus cotes ;
Des ki bodjèt leus fâs dints
Mins ki hagnèt pé k' des tchins ;
Dj' a-st ossu hanté ene luskete
K' aveut-st èn ouy so Mermoite :
Tot fwait farene a m' molén.

Cesses ki brokèt so l' amoice
Et ki vs leyèt la sins foice ;
Les cwate-peces ki fjhèt li stroete ;
Les radoblêyes k' ont l' blanc foete ;
Cesses k' on s' dit k' c' est l' côp às djaeyes
Mins k' vos fjhèt payî l' intrêye :
Tot fwait farene m' molén.

Les ki wâkèt sinte Catrene
Et k' vos fjhèt poirter des coines ;
Cesses ki rotèt-st e schîfesse
Ou les deus djambes el minme fesse ;
Les tote souwêyes come des catches,
Les poyowes avou ene moustatche :
Tot fwait farene a m' molén.

On bê djoû,
Dji m' a mètou-st al cole
Avou ene Espagnole
Ki voleut ki dji fwaiye li torea
— oho ho ! —
So l' tins k' leye breyeut : « o l' laid, o l' laid ! ».
Dji m' a dvou sâver å pus abeye :
Èle mi voleut côper li cawe et les orayes.
Mes orayes,
Dj' end a dandjî po schoûter les paskeyes.

Dj a trossî des fas d' oxheas
Ossu coixhants k' des testeas.
Les grandes ki tchakèt des djnos
Mi metèt cou dzeu cou dzo ;
Ene ki djouwéve del trompète
M' ewalpéve di ses boufletes :
Tot fwait farene a m' molén.

Les edoirmowes, les cânoyes,
Les nawes, les loyminoyes ;
Cesses k' ont-st aprins a ovrer
So ene machine a balziner ;
K' si f'èt nâjheyas a bâÿî,
Ki n' polèt lever leus pîs :
Tot fwait farene a m' molén.

Les totes fires di leu stoumak,
Cesses ki n' ont ki leus nicnaks ;
Les faxheyas so on tonea
K' endè vont-st a cou bêbê ;
Les mousseyes a trôs a trawes
Avou on minton gawgaw :
Tot fwait farene a m' molén.

Totes cesses ki l' vude, e leu tiesse,
Rimplixh les troes cwârts del plaeece ;
Les k' a si télmint ploû dsu
K' on vént avou s' paraplu.
Dj' a minme rescontré ene sûtéye,
A d' çoula des razanêyes :
Tot fwait farene a m' molén.

*Câzaedjes & muzike : Jean-Pierre Vervier
Plake « foû voye », limero 7 ; oyâve bénrade so
l' Aberteke (dijhans todi kécfeye !)*

Viyès tecnikes

Âd triviè des sârts et des virêyes

I n' fât nén sondjî ki l' campagne a todi stî come enute. Lon d' la !

Ki s' passéve-t i, adon? Les viyaedjes estént scawés, les mâjhons u putoit les wâmires, resserêyes ene conte l' ôte, sins beacôp d' âjhes et co moens di teréns alintoû.

Les hiedes, les sonres, et les vatches a mire

Cwand on nos cåze des « hiedes »¹ u des « sonres »² did dinlins, dji voeyans putoit ça d' ene manire pâjhûle et bucolike. Çou k' esteut lon del reyalité.

Si ces pratikes la estént comenes, c' est pask' i gn aveut nén assez d' tchamps ni d' pasteures po-z î tni les biesses, et k' i n' dimoréve ki les virêyes po lzî *fwaire* passer l' campagne.

A l' ivier, on meteut des vatches « a mire », on ví mot d' cinsî po dire ki les cis k' estént avou trop pô d' four metént ene vatche amon onk u l' ôte ki nd aveut assez po nourri l' vatche e l' ivier. Tot tnant por lu l' laecea et l' mitan do vea.

Ces pratikes la estént dictêyes på dandjî puvite ki pa l' tcharité.

Sârtaedje à feu corant

Rivnans a nos sârts, nos virêyes et nos bwès.

Cwand dji di « bwès », ci n' est les hôtes futêyes. Les signeurs avént bén sogne di s' les wârdier come sourd di rivnous. Mins, çou k' on dit « bwès à sârter », c' est putoit des taeyes [*taillis*] avou des bouxhons et des djniesses, k' on còpéve tos les 15-20 ans, po-z î mete on còp do swele [*seigle*], divant d' el leyî rdjeter 15-20 ans à long. I sont co bén markés so

les cwâtes di Ferraris.

L' idêye esteut di greyî les waezons et d' les stinde so tere, por zels lyi dner leus maigues rezieves di fosfôre et d' potasse. Et do carbone po fé d' l' oumire [*humus*].

On djheut k' après on rpoizaedje di 15-20 ans, li tere resteut propice a on semaedje di swele

(k' on lome eto « rgon » u « waesin » u « blé » u « grin »).

Après ene còpe a blanc stok [*mise à blanc*], on stramléve les spenes et les fenès coxhes ki dmorént, po *fwaire* tiraedje. Pu, padzeu, les foyes et les yeves k' on-z aveut leyî souwer.

Cwand l' *timps* et l' vint convnént, cwand i fjheut bén tchôd, on-z alouméve li feu ki coreut so tere. Adon-pwis, on stârêve les cindes et on seméve. Il ere kession d' waitî às singlés si on-z è vleut schaper on pô. Fâtchaedje al seye [*faucille*], redjavlaedje po mete a djâbes et metaedje a voye.

C' ere li sârtaedje à feu corant ki les Gâlwès pratiként dipu 2.000 ans.

Fornelaedje

Ene deujhime manire di sârter, c est l' fornelaedje [*écobuage*] u broûli: *fwaire* ene rîlêye di ptits forneas po broûler les waezons.

Avou l' gros et pezant hawea, on

distaetchive di tere des linwetes di waezon, 3 a 10 cm sipesses, k' on leyive souwer tote li campagne.

Pu on ls erôléve et les stamper, avou l' tere à hôt, po *fwaire* ene epece di forneas k' on rimplixheut d' yeves âjheyes a broûler. On còp tos les forneas fwais, on-z alouméve li tchantî.

Tot come les fâdes, i faleut tni l' mwin (et l' ouy) a ses forneas po-z ariver a-z awè ene fene poussîre k' on stramléve divant d' semer.

Li diferince etur les deus manires, c' est ki l' feu corant destrujheut tot çk' esteut so tere. Dabôrd ki sârter à feu covrou sipârgnive les raecinêyes ki dvént rdjeter po 15-20 ans.

Les djniesses

In mot des djniesses, ki covrént les virêyes. Elle avént brâmint d' uzaedjes: *fwaire* des ramons, lîter les biesses, *fwaire* des hayons po s' mete a coete do vint, covri les toets des abatous, les coides di bwès et tot çk' aveut dandjî d' esse a coete.

Les stoks, zels, tchâfént foirt bén li feu so l' aisse. On n' pierdeut rén, adon! Tant k' às grînes, ele dimorént eterêyes des ans à long, sins piede di leu foice. Et rdjermé dré ki [*dès que*] l' tere esteut diswârneye.

Rinde bon dvwer

Dj' atchevrans e rindant omaedje a nos tayons et nos ratayons [*ancêtres*] ki n' ont nén spârgnî leus foices po sorviker. Et, avou leus poennes, nos leyî èn eritaedje sins mizere.

Seréns dj' dins l' cas d' è *rfwaire* ostant?

Louwis Baidjot, li 2 d' fevrî 2012

1. **hiede**: vatches (et berbis) do viyaedje k' alént às tchamps dins les bwès dizo l' moennance do hierdî.

2. **sonre**: minme cayet, mins avou les pourceas; li moenneu si loméve "poirtchî"

Amuzmints di m' pitite djonnesse

Les djeus disfindous (2)

Cwand dj' avéns 9, 10 ans, diviè les anêyes 1950, dj' avéns l' dâr di divni des vraiys sôdârs. Et fabriker nozôtes-minmes les âres [armes] po s' ahessî. Dj' avéns sayî l' matchete et l' ârbalesse. Asteure, li novele passe, c' est les arks âs fletches et les hinas.

Dj' a rtourné li biblioteke di m' pere. Dins ene eciclopedeye, dj' a trové les infôrmaçons ki dji cwereu après.

Les ârbalesse simpes¹ ou arks à fletches

On pleut fabriker des arks avou do bwès di noejhî, di frinne, d' ormea ou di djaeyî. Mins gn aveut pont d' âbe meyeu po l' coriance ki l' if. Li valeur des airtchîs inglès (come Robin des Bwès) vineut del cwâlitè do bwès di leus airs : do bwès d' if. Si c' esteut bon po Robin, ça sreut bon por nos.

Avou ene foye dou çki dj' aveu discalké des dessins k' espliként kimint ricnoxhe èn if, dji sons-st evoye dins les bwès avou, dins nos saetchs à dos, di l' aiwe, di l' amagnî po l' djournêye et ene soyete a mwin. Dji n' savéns nén ki l' if esteut divnou râle dins les bwès et dj' ons cwerou lontins. Po fini, dj' ons trové deus djonnes ifs, et rivni avou.

Cizea a bwès, coutea, schavoe, papî d' vere : dj' ons passé brâmint des eures a afiner les deus bokets d' bwès po lzî dner li meyeuse verdjûlté possible. Po l' pougneye, dj' ons tourné ene fene coide di ttâtoû, bèn serêye et colêye à bwès. Po l' fi di l' air, dj' ons sayî nos fis d' canapexhe mins minme li pus stocaesse ni rezistêye nén. Adon, dj' ons rvinou al ficele ordinaire et onk di nozôtes a epronté del céré di moxhes al lâme a s' mononke po l' atinri.

1. E walon "ark" (âs fletches) si dit eto "ârbalesse"; did la, fé l' diferince tot djhant "ârbalesse simpe". Li mot "air", k' a portant dné dinltins "airtchî" est purade eployî pol fôme djeometrike (come dins "airdiè").

L' ark esteut presse. Dji nos ons ataké âs fletches.

Ene novele espedicion ezès grands bwès po trover brâmint des belzet droetès coxhes. Li boune muzeure, li bon diyamete... Avou paçyince, dj' arivans a rimpli nos deus carcwas. Po l' ponte, on clâ sins tiesse. On l' efoncive dins l' fletche, del cole po l' tini astok et on fi d' ârca, foirt fén, po serer l' ponte.

I dmoreve a régler l' problinme del sigurté [stabilité] del fletche. Il a don falou trover des poyes ki s' vlént bèn leyî râyî kékès plomes. Ça n' a nén stî li pus mâlâjhey. Dj' ons findou les drîs des buks des fletches po-z î stichî les plomes ene par ene et les î astoker avou del cole et do fi a keude, epronté a ene di nos mames.

À moumint di sayî nos airs, on s' rapinsêye come on-z aveut fwait berwete avou l' ârbalesse. Mi cousse Raimond a tinkyî s' t ark et lâchî si prumire fletche. Jourdidju ! E shoflant come li vint d' bijhe, elle s' a stî stichî — chlak ! — dins l' poite di bwès do stâve. Vint metes lon, verât !

La, dji nos ons rindou conte ki, djouwer âs indyins, c' esteut ene miète riskeus.

Dj' ons decidé ki, po les djeus, les fletches n' ârênt pu-pont d' ponte di clâ et k' on n' les taeyreut pus : les dbouts dimor-

rênt plats. Et come Raimond et mi, dji nos voeyéns voltî, dj' ons decidé di n' si djamây mete an jouwe, ni lu mi, ni mi lu. Binamés, nozôtes deus, endon ?

Les hinas (lance-pire)

Vo nos la revoye dins les bwès po cweri des brantches fortchowes. Dj' ons screpé les nuks, pelé l' schoice et leyî l' bwès souwer kéke djoûs. Pu, dj' ons cweri kékès emantchreyes po l' tir.

Po cmincî : les tchambrayaires di velo : ça n' alève nén foirt bèn. Pu, ene tchambrayaire d' oto discôpêye e rondales. Nén mâ mins li prumî d' tot, c' esteut les bindes di latecse. Dji n' mi sovén nén dou çki dji les ons trové mins ça dispasêye totes nos prevuzions. Dj' avéns les deus lance-pire les pus foirt do Bork.

Les amonucions di prumire cwâlitè c' esteut les tchikes di vere ou d' fier. On n' s' è sierveut ki conte des cibes dresseyes divant des caisses plinnes di strin po les poleur ritrover âjheyment.

Cwand on tournêve avâ l' Bork, nén kession di distrure les bènes des djins : les vites, les toets di schaye, les buzes di zénk dischindant des toets, minme les oujheas estént waerantis pa otodiciplene. Po les concours di tir, nos cibes estént des posteas ou des beurs d' âbes. Les seus damaedjes ki dj' a veyou c' est so les plakes di voye ki onk ou l' ôte calonént dsu. Mins i s' fihént rmostrer totsu vite.

On djoû, dj' a fwait ene ereur : dj' a metou l' pôce sol nuk des deus coxhes do hina. Ci prijhe la esteut meyeuse po bèn adiercî s' tir. Oyi, mins dj' a raté m' côp et l' pire a coixhî m' mwin, dj' a yeu mâ, foirt mâ. Ureuzmint : rén d' cassé mins ene mwin gonflêye, tote bleuwe, pu djaene. Dj' a stî disgosté do lance-pire po ene boune hapêye.

(A shuve)

José Pêcheur ; ratournaedje e walon : Emile Pêcheur

Novea live e walon

Gabriyel eyet Gabriyel

Li pus long roman e walon dispu ki l' monde est monde. Avou foû k' les mots walons, et les nos des djins eto, i fwait 149.228 mots et 576.063 letes.

On voyaedje dins des cotoûs la ki l' walon n' aveut måy metou les pîs. Roumaneye djustice divant et djustice après l' tcheyaedje da Tcheyotchescou. Houricotche (bordel) amonté e l' Almagne pa les mafiozis rûsses k' espwetèt des dînes vinowes d' Oucrinne et d' Moldaveye. Scwateus d' ene mâjhon abandnêye dilé l' areyopôrt de Zaventem. Benixhaedje a l' eglijhe d' on mariaedje gaiy...

Les persounaedjes, zels eto, end a waire di pâr walons. Dj' ô bén: come on ndè rescontere toplin dins les ôtes romans e walon, les classikes (Calozet, Laloux, Gilliard) ou les modienes (Somme, Denis, Desmet). Tén, dji vos ndè prezinte sacwants:

Gabriyel et Maritchica Maier (c' est fré et sour): des Roumins k' arivnut el Beldjike, mins onk a Brussele, l' ôte a Lonzene [Lontzen].

Li famille Gabriyel Delwaeye, leye, c' est leu mame k' est Itâlyinne et leu pa mitan Flamind. Et dmorer a Lavervå. Bawaite, i câznut coranmint walon. C' est co les pus « indidjines » del binde.

Amazir et Tinifsane (c' est ome et feme), deus Berberes d' Aldjereye, prof di francès (lu) et teyolodjinne muzulmande (leye).

Rik, li prumire asblawete da Gabriyel Delwaeye, cwand i s' rind conte di s' clintcha po les valets. C' est on Marokin, maryî et pere di troes efants, ki s' vrayi no, c' est Tarik.

Gn a ddja k' Melaneye, l' ahiweuse do scwate di Håre-dilé-Brussele, k' a l' air Lidjwesse di stok. Mins c' est ene comunisse...

Ôte novea monde pol prôze racontece walone: les scolîs des anêyes 1990, e primaire pu e

porfessionåle; les djonneas des anêyes 2000.

Ey ene peclêye di spoûles ki n' arivront ki pa l' Eternete. Metans, li Gabriyel Mayer, arivé a Brussele sins nol atnace, si va fé des soçons do côp tot naiviant so on forom éndjolike di Roumins d' Beldjike. Les djins d' on retrôclé viyaedje roumin aprindnut so Fesse-Bok ki l' Gabriyel dâ botike Mayer si va maryî... avou èn ôte valet. Tot cibernaiviant sins passete, el Beldjike — nén come el Roumaneye — nosse Gabi

Djan Cayron, à strimaedje a Lidje

s' abénti ki tot çou k' on lyi a catrucimé so l' istwere del Roumaneye, on nd aveut rsaetchî les mâhonteuses fwaitindjes. Metans li macsâdaedje des Djwifs et des Djupsyins.

Mins nén marvoye di çoula (persounaedjes et environmint egzotikes): les scrijheus zels-minmes ni sont nén di stok walon. Djôr Sfasie est Roumin et Colas Staelens si pa, c' est on Flamind. Tén, la rén! Li roman est don otobiografike? Ene miète, todi, mâgré k' les oteurs s' endè disfindnut.

Corwaitaedje literaire

On n' pout nén dmander a des cminceus do fé do Laloux ou do Gilliard. Come d' efet, li stîle est pârmintraint racontece. Pont d' airance di pâjhûlisté des grands bwès à montaedje di l' ameur et à gruzinaedje des

moxhons dins l' rameye. Nole coete disseulance del campagne raverdeye al florixhâjhe. Noû fén discrijhaedje di l' âme des persounaedjes, k' halkene inte sintimints contrâves. Djustice shuve les pinsêyes à *la Descartes*: dji va coûtchî avou ene poufiasse po k' mes camaerâdes ni m' traitexhe nén d' « bokegade ».

Motlî

Po çou k' est do walon, li spepieus lijheu î serè sovint reyusse.

Metans: li sociolinwistike di sacwants mots potche d' on livea a l' ôte. Insi, « stron » et « cougnî », si mâhonteus classicmint, divnèt cial des mots sans rastina. Fât bén lomer on tchet on tchet. Tant k' a « omossecsuwel », il est rclamé mâhonteus.

Mins: a bon reyusse [*agréablement surpris*], nosse lijheu(se), télfeye.

Insi, on va rtrover des viyès tourneures di croejhete.

L' adjondrece « et s' », dischindante direke do latén « et sic ». On l' voet co dins les vîs scrijhaedjes lidjwès, minme Namurwès; dins sacwants fråzes da Laloux. Mins elle a stî brogneye, dispu l' 20inme sieke, des grandès soces di scrijheus. Li sustantivaedje des viebes, dirî li dvancete etroclêye « â ». Ça n' egzistêve pus dispu sacwants fråzes da Calozet. End a-st a make vaici.

Li scrijheu do walon (Djôr) a l' dâr di foirdjî des noûmots. Come di djustice, e-n on sfwait egzercice, end a des banslêyes ki n' vicront ki l' tins do roman. Mins vouss wadjî k' end âre sacwants ki schapront, et s' ritrover dins l' motlî d' tos les djoûs do walon did dimwin.

Passaedjes eciclopedikes

On voet çoula voltî ou evi. Mins pacô, G&G n' est pus on roman,

mins ene eciclopedeye. Come å dire les pondants et djondants d' ene metou rite rilidjeus. Les Falachas, boutans (loukiz p. 8 li papî so cisse Rantoele, ki sacwants bokets provnèt do live).

Ca les kesses di rlidjon rivnèt a tchaeke pådje do live. A té pont ki G&G est classé come « roman teyolodjike » dins l' pådje « romans e walon » do Wikipedia. Acpagntant « Les djoûs racour-tixhnut » då Mile Djijård.

Mins, so on pont, on cwite pâr li scrijhaedje eciclopedike po-z avni a l' assaye [essai]. Mostrer ki l' omossecsuwalité est accep-tåve å lére des tecses rilidjeus crustins. Dizo l' mantea des

bates di dvizes des persou-naedjes, on vos sieve des limerotés bokets les letes da Sint På. Et les ctoide et les stoide po-z avni al dimostrâcion del teze.

Tribouye-mârtea

La kel sipepieus(e) lijheu(se) î va piede si latén — nonna! si rfondou —, c' est cwand i (ele) va vey l' ortografeye d' ene câkêye di mots. Djôr Staelens ercandje leu rfondaedje a pârti d' ene novele rîle k' il a astaplé: li sir sourdant etimolodjike — et les scrijhas dins les ôtes lingaedjes romans, ki l' francès — doet dic-ter l' ortografeye. Minme si tertos — pre-Fellerisses, Fellerisses et rfondeus — ont scrît d' ene ôte

façon. Insi « mâss / mârs' / maus' / mäs' / mäss » divént tot d' on côp « mâce ». Polamour ki, e latén, c' est T et nén S.

End a co mwints ki rcriyront Barabasse!

Abele, adon, k' on traitrè li rfon-dou d' esperanto

Lucyin Mahin

Les scrijheus ki sinèt leus lives

Tchanson e walon

Walovuzion : pol prumî côp, e l' tévé e-n etir

Les dijh finâlisses do Grand pris del tchanson e walon s' ont dispârtaedjî li 12 di may a MediaRives a Lidje.

C' est William Warnier k' a wangnî, Michel Azais (Michel Pire) est 2inme et Mimile (Vincent Delire) 3inme, Veronique Kappler 4inme.

« Le Barde » et « Deep Canyon », les deus bindes coboy foû del province di Lidje, n' ont rén yeu.

Wiyam Wårnî, si scrijheu et tradujheu, c est s' pa, Djåke Wårnî. Il esteut dins l' sâle et rshonnéve a s' marionète « Poyon », mins sins clâ dins s' tiesse. Binâjhe di esse contin del victwere d' ès gamén. Adon, on pout dire ki les paroles estént vormint e walon. Et po l' tchant et l' muzike, c' esteut Thomas Dutronc avou ene miete

di salsa.

Por mi, i gn ayeut 5 mwais candi-dats. Sacwants come Deep Canyon ou Amel tchantént des biestreyes dins on walon al cénk

cwate deus.

Les bons : les troes prumîs (po on côp ki dji so d' acoird avou l' djuri RTBF, on pout fé ene grande croes!).

Les deus ôtes bons, c' esteut Véronique Kappler so des bounès muzikes arindjeyes pa Jacques Ivan Duchêne: on boket djazi et on boket pârle-tchanté ki rshonnéve a « Dirty old town » des Dubliners. Li dierin « bon », c' esteut « Le Barde » divins s' countri picåde avou des keuves. Pu s' balåde fok avou flûte et pipsak.

André Gauditiaubois

Passaedje a l' RTBF

Li shijhe e-n etir ripassa al bawete so l' RTBF 3, li 31 di may. Proficiate a Djôr Vettters d' aveur li dâr di moenner ses émissions e rpo-tchant todi sol walon. Divintins, so « Wallon-nous », cwand onk respondeut e francès, c' esteut evoye po do franskiyonaedje deus eures å long.

Po les cis ki n' avént pont d' tévé avou l' RTBF3, gn ayeut ene hårdêye sol Daegntoele, wice k' on pleut vey li tévé a hintche et

djâspiner so on forom a droete.

C' est dandjreus l' prumî côp k' i gn a, foû del Rantoele, des berde-laedjes so fyi e direk.

Djôr Vettters, on prezinteu walon-câzant

C' est l' « petit djonne » (sapinse des tchateus) Wiyâme k' a wangnî. Il a yeu l' firté di sayî d' câzer e walon do mia k' il a sepou et ça c' est foirt bén. Dji pinse ki s' djonnesse a djouwé por lu. Avou ça ki c' esteut ene foirt boune prestâcion. Li djuri a vlou ecoraedjî l' nouve djermêye, la k' des pus vîs nd ont moens dandjî.

Jean Cayron

Gn sacwants bokets d' ramtaedjes di cisse shijhe la so « Berdelaedje »

Teyâte e walon

Dji vou vey Mioussev

Ene pîce di teyâte, ene comedeye, sicrîte pa Valintin Katayev, on scrijheu e rûsse, e 1947.

Li sinne si passe dins l' poice d'èn institut po si rpoizer des cotoûs d' Moscou, ki s' lome « Les Soleas » do tins do comunisse.

On fonccionaire d' ene creche, Zaitsev, doet fé siner on bon po del couleur, po rponde les léts des efants. Si directeur, Mioussev, kel doet siner, s' a djustumint vnou rpoizer às Soleas ci dimegne la. Mins Zaitsev n' a nén si cwâte di fonccionaire sor lu. Ça fwait k' on nel leye nén moussî.

Mins dizo ses ouys intere li feme Doutkine, ki si ome est on grand professeur. Zaitsev tuze di s' fé passer po l' ome da Clava Ignatiouk, on no k' i trove dins l' gazete. C' est ene djonne agromresse ki vént d' wangnî toplin des pris a si academeye.

Et nosse Zaitsev adierceye si côp, tot payant les 55 roubes et 25 copeks pol djournêye di rpoize. Apus ki : vo n' la-t i nén ki l' vraiye Clara Ignatiouk a dné radjoû a s' galant ci dimegne la a l' Institut di rpoize « Les Soleas ». On bea mixhe-maxhe s' aprestêye...

C' est ene pîce ki dji voeya e francès, djouwêye del dramatique « Les Oulines » (les Halenes) di Transene. Tot saizi, èn ome, la k' al candlete, après l' djouwaedje, Marcel Hellebois et Josiane Bauduin mi dijhnut k' elle a stî ratournêye e walon.

Dji vou vir Mignolet

On redjârbaedje da Jacques Barry, djouwé a Gochliye les 20, 21, 27 eyet 28 di nôvimbe 2004. Droci, les nos et les fonccions des djins ont stî radaptés a ene comene di Walonreye, avou Modesse Mignolet, on scabén, ki dvént Mioussev. Li mājhon di rpoize si lome « Les tchabârêyes ».

Zaitsev, c' est Linåd Dupont, eployî al comene, i va payî 114 uros et 50 cenes pol djournêye às « Tchabârêyes » Clava Ignatiouk divént Rôza Izadora, ene cinsresse ki vént d' wangnî li concours del meyeute aclevresse di pourceas Pîtrin d' l' anêye. Elle a rescontré si galant al fôre di Libramont.

Tant k' a l' ôte redjârbaedje, i s' lome « Mins w'è-st-i l' Bouli ? ». Il est siné Chantal Denis et a stî djouwé a Nameur diviè 2005.

Sol tévé walon-câzante

Marcel Hellebois a stî accessorisse pol djouwaedje di « Dji vou vir Mignolet » a Gochliye. Eto, il a ene plake lazer del pîce. Ene ocâzion di sayî mi novea programe di fjhaedje di videyo so sistinme d' operance Linux : « Kdenlive ». Dji n' sai fé les dzotites, mins bawaite ! Dj' el tipe toti so « VoBuze » (Youtube), e l' tchinne del tévé walon-câzante,

dizo l' tite « Dji vou vir Mignolet ».

Ké plaijhi, sacwants samwinnes pus târd, di lére on loukeu ki scrît çouci :

C'est en wallon occidental? (« droci », « el », « vous », etc)

J'ai bien ri quand la dame a dit qu'elle n'avait pas d'enfant et que c'est pas en regardant le Léonard Dupont qu'elle allait changer d'avis. Et que si ça ne dépendait que d'elle, il serait déjà... à Malmédy.

Le son est très bon, les voix très audibles et les actrices et acteurs ont du talent.

Merci d'avoir mis cette pîce di teyâte « so les fyis ».

Aiatshimunanu

Merci ossu, ô, vos, Aiatshimunanu. Serîz onk des Djaponès ki studièt l' walon, et ki Pablo Saratchaga aveut rescontré a Lidje l' an passé ?

Lucyin Mahin

Virginie Dewitte et s' pa †Daniel Dewitte (Gochlî, 2004)

Falachas

(shûte del pådje 8)

C' est pâr distrure ene tuzance, des siekes et des trevêns d' uzaedjes, di lives, di tchants. C' est pâr macsâder les lingaedjes guze ey amharike eto. Ça n' sieve ni às Falachas, ni às Djwifs rabinisses.

Asteure, gn a pus k' ene pougneye di curés falachas ki tchantnut l' office e leu mājhone. Il eredjisternut leus ofices so des plakes, divant k' ça toûne a rén.

On fwait d' leu tuzance des agayons d' muzêye.

Et les djonnes, ki leus parints alént tofer dimander cwè et kesse à curé, n' ont nouk eviè kî s' tourner, aprume ki les rabins n' els assaetchnut nén.

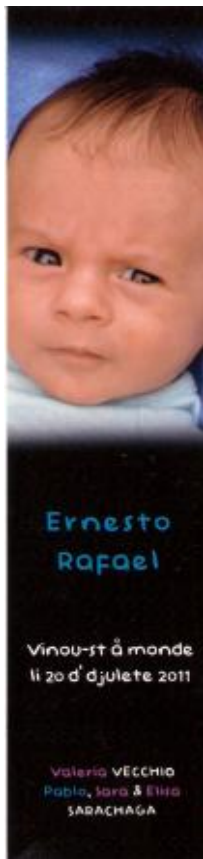
Tot çki lzî dmeure ; c' est l' couleur di leu pea, et l' sovnanche d' on vî payis.

Djôr Sfasie, li 24 di may 2012

Sôdârresse falacha e-n Israyel

Carnet d' famille

Skepiaedjes

Nesse Rafayel Saratchaga a vnou-st à monde li 20 di djulete 2011. Nos platès escuzes a Pablo, Valeria, Sara & Liza di l' aveur rovyî a tinzayeure dins nosse coirnêye.

Dj' estans binâjhe di vs fé saveur k' ene pitite **Victoria** a vnou à monde ouy divant nonne adlé nosse fi Nicolas et nosse bele-feye Paulina et... sins l' rovyî: adlé leu « ptite » Laura, k' a insi divnou roe-dabale li « grande sour ».

Jacques Werner

Merci po les videyos (del tévé walon-câzante). Dj' inme sortot bèn Louwis Baidjot, ki s' walon est près do minne. Meyeus sovnis.

Monique di Calsubourk

Mariaedje : Lorint & Lorince

... A pârt çoula, dji n' a nén grand tchoi d' noû a dire... a pârt ki dji m' rimareye, valet, avou Lorince, ki vs avoz veyou al mājhon, li dierin côp k' vos avoz vnou. Dji n' sai pus cwand çki vos avoz acostumance do rivni avâr ci, mins si vos estoz la e moes d' may, vos estoz bénvnou po boere on vere so nosse mariaedje ! Ou pus târd si vos vloz.

Dj' espere ki ça va bèn por vos, houte del grande basse.

A bénrade !

Emile da Lorint Hendschel a Lucyin Mahin

Letes di cibernaivieus

Binamé camaeråde waloneu,

Grâces po m' aveur fwait rviker ces moumints (do houcaedje às C.R.A.B.s, loukîz p. 5) ki dj' a bèn cnoxhou et so cwè dji pôreu vos è conter brâmint ossu. Dji m' è sovén co come si c' esteut ayir !

Amistâvmint. À plaijhi di vs rivey.

André Lamborelle

Waloneus revoyes

Joseph André, on scrijheu d' nosse gazete, a cwité les Bonceles, Ståvleu, li Walonreye et l' Daegne — mins nén nos cours — li 10 di fevrî. Il aveut brâmint ovré. C' est l' eure por lu di si rpoizer.

Lucyin Somme, on scrijheu e walon dispu les anêyes 1970,

romantî, dictionairî, a ralé pus hôt k' les stoeles li 27 di mäss. S' i nos voeyeut did la-hôt, il âre stî fén binâjhe del bele messe e walon k' on lyi a dit po si etermint. So s' sovni, do walon: « ewou k' on fouxhe, gn a todi on novea pas a fé ». Pinsez a lu, li cour etait.

Jean Bauduin nos a leyî li 8 di fevrî. Cwefeu, pu gri-meu, pu radiowisse (900.000 Walons) pu scrijheu di pîces di teyâte. C' esteut èn ome sins grandi-veusté, todi presse a vos fé ene tchorleuse clignete. On roy di cour, sapinse si sovni.

Sacwantes so les omes et les comeres

On djonne ome dit a ene djonne feye: « Dji so capâbe di lére e vos-minme come dins on live drovou » « Bas les pates ! Dji n' so nén scrîte e Braille ! »

Oscar va trover s' patron. « Monsieu l' directeur, dji m' escuze di vos dire ça mins m' feme m' a oblidi di dmander ene ôrmintâcion. » « D' acoird, mins dji m' va d' abôrd endè pârlér avou l' minne ».

Inte deus comeres: « Adon, i paret k' vo-n ome est moirt ayir à niût ? » « Oyi, el målureu s' a broûlé l' cervele dins s' bagn. » « C' est teribe ça. Mins eto : kéne idêye di prinde on bagn ossu tchôd ! »

Vo-n ome, c' est ene sakî ki vos sotént dins totes les rujhes ki vos n' ârîz djamây yeu si vos n' l' ârîz nén yeu maryî.

On sicanalisse èn pout rén fé po les omes paski, po rmonter dins leu-n efance, i fâreut ddja k' i ndè fouxhuxhe sôrtis.

Christine Tombeur

L' ABERTEKE

Copinreyes

Copinreye di Bastogne

Tâves di rcâzaedje e walon tos les 3inmes londis do moes.

Racsegnes : Claudine Voz
claudinevoz@hotmail.com

Les rcâzeus d' Bive (Bièvre)

Aisse del Tuzance : copinreye li prumî mârdis do moes, di 15 e a 17 e.
Racsegnes : Dorchimont, Mady
mady.dorchymont@skynet.be

Les djâzeus d' Manhé

Sale comunåle, tos les 4inmes mierkidis do moes. Racsegnes : Jean et Anne-Marie Leclerc

Copinreye del Viye Sâm

Li prumî londi do moes

Copene Oufa (Oufalijhe)

Tâves di rcâzaedje e walon a dates tchoezeyes tchaeke côp.

Racsegnes : André Lamborelle (061 28 94 26), Marcel Leboutte (061 28 91 14).

Copinreye di Rindeu

Li prumî londi do moes a 20 eures.
Racsegnes : Jean-Marie Hamoir 084 47 78 57. jmhamoir@skynet.be

Tâvlêye di walon di Rotchfoirt

« Accueil Famenne », les prumîs et troejhinme mierkidis do moes.
Racsegnes : Désiré Malet
d.maletsonveau@skynet.be

Copinreye di Tchârnoe

(Tchaurnè, Charneux-Harsin)

Såle do viyaedje, li 3inme mârdis do moes. Racsegnes : Josée Buron
joseeburon@hotmail.com

Li copinreye di Timister

Li prumî djudi do moes a 20 e;
Racsegnes : Léon Bomboir (087 44 61 85).

Li copinreye des trôs d' soteas, Tchôfontinne

Racsegnes : Marcel Louis (04 351 72 71 / 0474 29 02 59).
causeriealusine@hotmail.be

Li copinreye di Ståvleu

Si passe deus côps so l' moes, les

prumî et l' troejhinme mierkidis, di 17 a 19 eures, å locå d' Electrabel.
Racsegnes : 080 86 32 27.

Copinreyes do Roman Pays

Gn a 3 novelès copinreyes e Roman Pays (Perwé, Oû-l'-Grand et Bôvetchén). Mins Djâke Desmet ki nos è dvreut câzer, est pol moumint ki si rpoize d' on laid cwårt d' eure passé e l' ospitå.

Sicoles di walon

Les scrijheus walons do Lussimbork

Sicole comunåle d' Ârveye (Arville), on semdi par moes, di 2 eures di l' après-nonne a 5 eures del ves-prêye.

Racsegnes : Willy Leroy, 061 61 16 25, willy.leroy@belgacom.net

Univiersité des 3 côps 20 di Lidje

Tos les vénrdis a 9 eures : Racsegnes 04 370 18 01

Les scoles di Bive do waeyéntins 2012

Mârdis 25 di setimbe, 2, 9 et 16 d' octôbe 2012 a l' Aisse del Tuzance di Bive, di 14 e a 17 e ; câbaret walon li dimegne 21 a 3 eures di l' après-nonne. Racsegnes :
centre.culturel@bievre.be

Les scoles di walon a Serè

Mârdis di 16 a 18 e. racsegnes : R. Joelants (04 336 09 56) - F. Chaumont (04 336 21 79).

VoBuze (Youtube)

Sol tévé walon-câzante

<http://www.youtube.com/wlntv>

Responda avou Gustave Jacques et Thérèse Rodrik, k' ont cnoxhou l' egzôde do moes d' may 1940.

Deus pîces di teyâte: do Derycke djouwé pal dramatique di Veskeveye ; on redjârbaedje d' ene pîce rûsse, djouwé pal dramatique di Gochliye (loukîz p. 21).

Sol tévé des Rabulets

<http://www.youtube.com/RABULETS>

Do tchôd modou so les waibes e walon

L' Aberteke

<http://aberteke.walon.org>

L' eciclopedeye Wikipedia

a-st acsût les 12.400 ârtikes (å 31 di may 2012).

<http://wa.wikipedia.org>

Si pådje ås noveles :

<http://wa.wikipedia.org/Wikinoveles>

Li Wiccionaire

Gn a yeu sacwants noveas bouteuses dierins moes cial.

<http://wa.wiktionary.org>

Å 31 di may 2012, n av 7.114 ârtikes.

Libes programes éndjolikes e walon

<http://walotux.walon.org>

Foroms et lisses

<http://berdelaedje.walon.org/>

Gn a yeu lanawaire brâmint des novelès bates di dvizes sol rifondaedje.

<http://fr.groups.yahoo.com/group/viker/> (câzu moirt)

<http://walon.cultureforum.net/>

On-z î rtrove, come li scrijheu les a scrît, des tecses eplaidîs voci e rfondou, et evoyî pa les oteurs e Feller

Soces pol walon

Li CRIWE eyet l' UCW ont-st ebagué. Li novele adresse : Rue Surllet 20, 4020 LIEGE (å Triyanon); tel. et facse : 04/342 69 97; emile : ucw@skynet.be

Teyâte e walon

Waibe del federåcion del Province di Lidje :

<http://www.theatrewallon.be/>

Po lzî scrire :

info@theatrewallon.be

Waibe do teyâte do Triyanon a Lidje

<http://www.theatretrianon.be>

RANTOELE L° 62

- Li Rantoele a l' eternâcionâ (Gérard Avril) p. 3
Abdel, Didî et Anumiye (Lucien Mahin) p. 3
Do tins d' Tchârlumagne (François Nyns) p. 4-5
Houkî mon les C.R.A.B.s (Florent Gillet) p. 5-6
Tchampions del Div II (Jean Goffart) p. 7
Les Falachas (Georges Sfasie) p. 8
Li pirete da Colas Titôrvâ (3)
(José Schoovaerts) p. 9-10 & 15-16
On Sâni a pârt (Jacques Desmet)
p. 11-13
Pocwè ont i touwé nosse langue ?
(Lucien Mahin) p. 13
Tot fwait farene a m' molén
(Jean-Pierre Vervier) p. 14
Li sârtaedje (Louis Baijot) p. 17
Djeus disfindous (2) (José & Emile Pêcheur) p. 18
Noveas lives : Gabriyel & Gabriyel p. 19
Walovuzion : (André Gauditiaubois & Jean Cayron) p. 20
Teyâte : Dji vou vey Mioussev p. 21
Skepiaedjes, mariaedje, waloneus revoyes p. 22
Letes di cibernaivieus p. 22
Fâves (Christine Tombeur) p. 22

